

BİBLİYOGRAFYA :

Buharî, "Cenâ'iz", 26, 27, "Meğâzi", 17, 26; Müslim, "Cenâ'iz", 44; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 376; II, 80; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, II, 204, 220; III, 116-122; Kâfî Abdülcebbâr, *Teşbîtü delâ'ili'n-nübüve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut 1386/1966, II, 504; İbn Hazm, *el-Faşl*, IV, 187, 211, 224; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 468-472; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, V, 181-184; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 421-422; *Tecrid Tercemesi*, IV, 351-355; IX, 394-395; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 150; Muinüddin Ahmed Nedvî – Said Sahib Ansarî, *Asrı Saadet: Peygamberimizin Ashabı* (haz. Eşref Edib), İstanbul 1388/1969, II, 373-383; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), İstanbul 1981, s. 236; a.e. (Medine), III, 73, 135, 136, 213-215; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 236-238; Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 155-157; M. Hasan Büreygîş, *Muş'ab b. 'Umeyr*, Dimaşk 1410/1990; Muhammed Ebû Şühbe, "eş-Şehid ellezi lem yecidü lehü kefenen yekfih", *ME*, XLV/9 (1973), s. 794-800; Abdülcelil Şelebî, "Muş'abü'l-Ḥayr", a.e., L/5 (1976), s. 1049-1054; Fr. Buhl, "Mus'ab", *IA*, VIII, 668; a.mlf., "Mus'ab b. 'Umayr", *EP* (Fr.), VII, 649.

HÜSEYİN ALGÜL

MUS'AB b. ZÜBEYR

(مصعب بن الزبير)

Ebû Abdillâh (Ebû İsâ) Mus'ab b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Kureşî (ö. 72/691)

Abdullah b. Zübeyr'in kardeşi,
Irak valisi.

27-37 (647-657) yılları arasında Medine'de doğdu. Kureyş kabilesinin Esed b. Abdülzâ koluna mensuptur. Babası aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm, annesi Rebâb bint Üneyf el-Kelbiyye'dir. Hakkındaki bilgilerin tamamına yakını, ağabeyi Abdullah b. Zübeyr'in 64 (683) yılında Hicaz'da halifeliğini ilân etmesinden sonraki yıllara aittir. Bu tarihten itibaren kumandanlık ve valilik görevlerinde bulundu. Filistin üzerine gönderildiği ilk seferinde Emevî kumandanı Amr b. Saîd el-Eşdak'a yenildiyse de kısa bir süre sonra yardımcı birliklerin kumandanı olarak katıldığı Rebeze Savaşı'nın kazanılmasında büyük rol oynadı.

Mus'ab, 65 (684-85) yılında kardeşi Ubeyde b. Zübeyr'in yerine Medine valiliğine getirildi. Bu görevi yürüttüğü iki yıl içinde Abdullah b. Zübeyr'in hâkimiyetinde bulunan, Hâricî isyanlarının devam ettiği Irak bölgesinde durum iyice karıştı. Kûfe'de kontrolü eline geçiren Muhtâr es-Sekaffî (66/685), Irak'ın büyük bir kısmının ve şark vilâyetlerinin kendisine katılmasını ve Emevî ordusuna karşı Hâzir zaferini kazanmasıyla (67/686) şöhretini daha da arttırdı. Bu gelişmeler karşısında Abdullah b. Zübeyr,

Mus'ab'ı Irak bölgesinde elinde tutabilirdiği tek merkez olan Basra'nın valiliğine tayin etti (67/687). Buradaki ilk konuşmasında kendisine "cezzâr" (kasap) lakabını verdiğini söyleyerek sert bir politika izleyeceğini açıklayan Mus'ab, genelde Emevîler'i hedef gösterdiyse de ardından Kûfe eşrafının teşvikiyle Muhtâr meselesini öne aldı ve Fars Valisi Mühelleb b. Ebû Süf're'nin kuvvetlerine katılmasından sonra Muhtâr'ın üzerine yürüyerek onu önce Mezar adı verilen yerde, ardından Kûfe yakınlarındaki Harûrâ'da ağır bir hezimete uğrattı ve şehri ele geçirdi (14 Ramazan 67 / 3 Nisan 687). Böylece Kûfe'nin tekrar Abdullah b. Zübeyr'in idaresi altına girmesinin ardından, Suriye başta olmak üzere batıya doğru fethedeceği yerlerin valiliğinin kendisine verileceği vaadiyle Muhtâr'ın önemli kumandanı İbrâhim b. Eşter'i yanına çekmeyi başaran Mus'ab, Mühelleb b. Ebû Süf're'yi Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân ile aralarında engel oluşturması için Musul, el-Cezîre, İrmîniye ve Azerbaycan valiliğine tayin etti. Bir süre sonra da onu isyanları bir türlü bastırılmayan Hâricîler'e karşı yollayarak yerine İbrâhim b. Eşter'i getirdi (68/688). Ancak bu arada Abdullah b. Zübeyr, Mus'ab'ı görevinden alıp valiliği kendi oğlu Hamza'ya verdi. Hamza'nın başarısızlığı yüzünden gittikçe artan şikâyetler karşısında aynı yıl içerisinde görevine iade edilen Mus'ab hemen Suriye bölgesini Emevîler'in elinden almak için hazırlıklara başladı. Fakat aynı emeli Irak için taşıyan Abdülmelik b. Mervân, Basra ve Kûfe eşrafından, Mus'ab'ın yakın adamlarından bazılarını mektup göndererek çeşitli vaatlerle onları yanına çekmeye çalışıyordu. Nihayet 72 (691) yılında Irak istikametinde önündeki en önemli engel olan Karkisiyâ'yı barış yoluyla aldıktan sonra Mus'ab'ın üzerine yürüdü. İki ordu Deyrülçâselik mevkiinde, sonraları bir süre Hirbetü Mus'ab adıyla anılan (Belâzürî, *Ensâb*, V, 337) çöllük alanda karşılaştı. Abdülmelik, bir yandan da Mus'ab'ın kumandanlarını yanına çekme gayretlerini sürdürüyordu. İbrâhim b. Eşter, Emevî halifesinden aldığı, onun tarafına geçtiği takdirde Irak valiliğinin kendisine verileceğine dair mektubu Mus'ab'a götürerek diğer kumandanlara da benzeri mektupların gönderildiğini söyledi ve onu uyardı. Buna rağmen Mus'ab onların görevlerinde herhangi bir değişiklik yapmadı. Savaşın ilk safhasında İbrâhim b. Eşter öldürüldü ve bu Mus'ab için ağır bir darbe oldu. Askerlerinin bir kısmı karşı tarafa geçince yanında sadece çok yakın adamları ve az sayıdaki akrabası kalan,

ancak yine de Abdülmelik'in emanla teslim olması teklifini reddeden Mus'ab çarpışmaya devam ederken öldürüldü ve başı kesildi (Cemâziyelevvel 72 / Ekim 691, bu hadisenin 71 [690] yılında meydana geldiği de rivayet edilir). Gövdesi öldürüldüğü yerde toprağa verilmiş ve sonraları üzerine inşa edilen türbe ziyaretgâh haline gelmiştir; başı ise Dimaşk'ta defnedilmiştir.

Irak valiliği sırasında bölge halkının memnuniyetini kazanan Mus'ab b. Zübeyr gelirlerin artmasını sağlamıştır. Rivayete göre Abdullah b. Zübeyr'in emriyle 70 (689-90) yılında Basra'da az miktarda dirhem darbettirmiştir. Kaynaklarda iyi bir hatip ve zamanının en yakışıklı genci olduğu belirtilen Mus'ab aynı zamanda güzelliğiyle tanınmış hanımlarla evlilik yapmasıyla meşhurdur. Araplar'ın en cömertlerinden ve en cesurlarından biri kabul edilirdi; Abdülmelik'in onu "en kahraman Arap" diye tanımlayarak ölümüne ağıladığı rivayet edilir. Ölümü edip ve şairleri etkilemiş, Ebû Mihnef *Mahteli Müş'ab b. Zübeyr* adıyla bir eser yazmıştır (Sezgin, s. 42). Mus'ab babası Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre'den hadis rivayet etmiş, kendisinden Hakem b. Uyeyne, Amr b. Dînâr el-Cumahî ve İsmâil b. Ebû Hâlid rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Abdüssettâr), s. 127; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳât*, V, 183; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureyş* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 249-250; Zübeyr b. Bekkâr, *Cemheretü nesebi Kureyş ve aḥbâruhâ* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1381, I, 249-250, 313; Belâzürî, *Ensâb*, V, 151-152, 256, 258, 271, 332, 337; a.mlf., *Fütüh* (Rıdvân), s. 452-453; Taberî, *Târîh* (de Goeje), bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürücu'z-Zehab* (Abdülhamîd), III, 106, 119; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 105-107; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LVIII, 210-252; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 140-144; Ursula Sezgin, *Abû Mihnaf*, Leiden 1971, s. 42; Mâcid Lahhâm, "Abdullah b. ez-Zübeyr, Dimaşk 1995, s. 171-173, 178-182; Shimizu Kazuhiro, "Visits to the Tomb of Mus'ab b. al-Zubayr: Sectarian Disturbances During the Buwayhid Dynasty", *Acta Asiatica*, sy. 86, Tokyo 2004, s. 22-37; H. Lammens – [Ch. Pellat], "Mus'ab b. al-Zubayr", *EP* (İng.), VII, 649-650; Abdülazîz ed-Dürî, "Deyrülçâselik", *DIA*, IX, 270.

İRFAN AYCAN

MUSADDİK

(المصدق)

Zekât işlerinde görevli memuru ifade eden bir fıkıh terimi

(bk. ÂMİL).